

Abdurrezzak Tek
Prijevod s turskog: Dženan Hasić
**Fetve kojima se brani
Ibn Arebi¹**

UDK 1 Ibn Arebi
28-74

Sažetak

Općenito gledajući, postoje tri pogleda na Ibn Arebija, koja su nastajala još od vremena njegova života. Postoje oni koji prihvataju i potvrđuju Šejhovu veličinu, oni koji ga optužuju za zabludu (*dalalat*) i bogohuljenje (*kufr*), te oni koji u vezi s njim ne daju nikakve komentare i koji šute. U ovoj se studiji razmatraju fetve koje je izdala prva grupa protiv onih koji su Ibn Arebija optuživali za zabludu i bogohuljenje.

Ključne riječi: Ibn Arebi, fetva, odbrana

¹ “İbnü'l-Arabî'yi Müdâfaa Amacıyla Kaleme Alınan Fetvâlar”, *Tasavvuf | İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2), 2009, broj 23, str. 281–301.

Ibn Arebi je, poput mnogih filozofa, mislilaca, učenjaka i sufija koji su razvili nove naučne metode i stil, imao svoje pristalice i neprijatelje, te je tako bio i kritiziran i branjen. Kada generalno pogledamo kritike upućene Šejhul Ekberu, vidimo da su mu ih upućivale njegove kolege sufije i pravnici, muhaddisi i učenjaci kelama ili apologeti koji su jednostavno nazivani *zahirskom, egzoterijskom ulemom*. Kada su posrijedi kritike sa strane sufija, one su bivale usmjeravane samo na određeni dio njegovih stavova, a ne na njih sve. Uzevši za primjer Alauddevlea es-Simnanija, jednog od šejhova kubravijskog puta, vidimo da je kritizirao pitanje da li se Allahov Zat ili Bit može nazvati *mutlak vudžudom, apsolutnom egzistencijom*. Abdulkerim el-Džili je, s druge strane, kritizirao pitanje da li je znanje podložno objektu znanja, da li znanje slijedi predmet znanja ili ne, dok je Imam Rabbani kritizirao pitanje da li je superiorniji *vahdetu-l-vudžud* ili *vahdetu-š-šuhud*. Glavno pitanje u ovim kritikama predstavlja imenovanje istine koju prihvataju obje strane. Prema današnjim istraživačima, osnova ovog problema leži u sagledavanju istine iz drugačije perspektive, drugim riječima, pogrešnom čitanju (*misreading*). Što se pak tiče kritika učenjaka kelama, apologeta, i učenjaka fikha, pravnika, koji sačinjavaju drugu grupu, sličnije su presudama nego kritikama. Ustvari, neki učenjaci kao što su to Ibn Tejmije, Ibrahim el-Bikai, Ali el-Kari, čak su pribjegli tekfiru koristeći izraze koji su predstavljali uvrede. Izvor problema ovdje jeste razlika između logike ovih učenjaka i Ibn Arebijeve metodologije.

Dok su njegovi protivnici pisali djela opovrgavanja (*reddijje*) s namjerom kritike Ibn Arebija, Šejhovi su simpatizeri pisali rasprave i fetve s ciljem da ga brane.² Zapaža se da su ove fetve pisali neki sufijski učenjaci koji su pripadali *ekberijanskoj školi*, odnosno oni koji su u određenom smislu pokušali da šire ideje Šejha, ali i neka *egzoterijska, zahiriska ulema*, koja je pripadala onoj drugoj grupi koju smo prethodno spomenuli. Još jedna stvar koja ovdje privlači pažnju jeste činjenica da fetve koje su napisane u svrhu odbrane Šejha nisu mogle biti tolerirane, pa su čak tako i odbacivane. Primjer za rečeno može biti Sejjid Arif Muhammed el-Husejni, koji je odbacio fetvu Kemal-paša-zadea. Ovo pitanje bit će detaljno razmotreno u narednom dijelu studije.

S druge strane, kada pogledamo fetve koje su napisane u svrhu odbrane, vidimo da one pokušavaju pronaći odgovore na sljedeća, aksijalna pitanja – da li je Ibn Arebijevo vjerovanje pravovaljano, da li se njegov evlijaluk prihvata, da li je vjerski ispravno čitati i podsticati druge da čitaju njegova djela kao što su *Fususul-hikem, El-Futuhatu l-mekkiyye* i *Et-Tedbiratu l-ilahijje*, te vjerovati i djelovati po pitanjima sadržanim u njima, kao što je pitanje faraonova imana? Kakav je status osobe koja naredi da se spale Šejhova djela i kaže da je on s aspekta šerijata najveći nevjernik (*šejhwul-ekfer*)? Kakav je sud u vezi s propovjednikom, vaizom, koji proklinje Ibn Arebija s džamijskog čursa, tvrdeći da je zapao u krivovjerje, zabludu i nevjerstvo, i govoreći da će i oni koji ga slijede zapasti u nevjerstvo zbog toga? Mi ćemo pokušati pokazati kako su na sva ova pitanja dati odgovori na osnovu fetvi izdatih u vezi sa Šejhom. Također ćemo navesti fetvu Kemal-paša-zadea kao svojevrsan egzemplar. Možemo na sljedeći način spomenuti neke od tih fetvi koje su napisane u svrhu odbrane Ibn Arebija.

² Vidi: Osman Yahya, *Histoire Et Classification De L'Œuvre D'Ibn Arabi*, Institut Français De Damas, Damas 1994, str. 114–135.

1. Ebu 'l-Kasim Abdullah b. Hasan el-Bejdavi

Bilo da je riječ o bibliotečkim fondovima, bilo o manuskriptima i kasnijim prepisima fetve, fetva u svrhu odbrane Ibn Arebija iz pera Ebu 'l-Kasim Abdullaha b. Hasana el-Bejdavija pripisuje se eš'arijskom učenjaku kelama ili apologeti i šafijskom fekihju ili pravniku, autoru poznatog tefsira Nasiruddinu Ebu Se'idu el-Bejdaviju (preselio 685/1286)³. Međutim, razlika u nadimcima (Ebu 'l-Kasim i Ebu Se'id) ove dvije osobe slabi mogućnost da dotična fetva pripada el-Bejdaviju, autoru poznatog komentara Kur'ana. Dotična fetva o Ibn Arebiju glasi:

“Ibn Arebi je i znanjem i duhovnim stanjem, halom, tarikatski šejh. Imam je, predvodnik sljedbenika istine i vanjštinom i nutrinom. Pitanja tesavvufa i spoznaje je učinio vitalnim živeći ih u svakom pogledu. Onaj ko razmišlja o njegovoj vrijednosti i veličini ne biva u stanju doseći ih, zato što on liči na oblak koji je prevelik da bi na njega vjetrovi mogli utjecati. Njegove dove sežu do sedmog kata nebesa. Blagoslovi njegovih dova ispunjavaju horizonte. Govorim neke stvari o njemu, ali on je veći od stvari kojima ga opisujem. On je, zaista, živio ono što sam o njemu napisao.

*Moje je samo da kažem ono u šta vjerujem
Neznalice se kloni, neka smatra neznanje našim neprijateljem
Kunem se Allahom koji je Ibn Arebija kao dokaz za vjeru uspostavio
Ovo što sam kazao samo je dio od karakteristika njegovih
Moje riječi koje sam rekao dovoljne nisu, one samo nedostatke moje pokazuju*

Što se tiče djela Ibn Arebija, ona su poput bijesnih mora zbog čijih se bisera u njima ne poznaju im ni početak ni kraj. Nikome ne bi suđeno napisati knjige slične njegovim. No, i pored toga, Svemogući Hakk je odredio da vrijednost njegovih knjiga znaju samo oni koji su ehl od toga (to jest koji su za to stručni). Još jedna karakteristika Ibn Arebijevih knjiga jeste to da svako ko ih čita i nastavi da ih proučava biva u mogućnosti lahko riješiti teško rješiva pitanja i probleme.

Allahu neka je hvala, a Njegovome Poslaniku neka je salavat.
Ako vidite bilo kakav nedostatak (u mojoj fetvi), ispravite ga.
Jer, samo je Svemogući Hakk čist od nedostataka!⁴

2. Medžduddin el-Firuzabadi (preselio 817/1415)

Rođen je u varoši Kazerun, koja je pripadala Širazu. Firuzabadi, koji je ovdje završio osnovno obrazovanje pred svojim ocem, uzimao je časove od vodećih učenjaka u regionu. Nakon školovanja odlazi na putovanja zarad sticanja znanja. Prvo je imenovan kadijom Zebida, a potom i cijelog Jemena. Tu je dužnost nastavio obavljati sve do kraja života. Zabilježeno je da je Firuzabadi, koji je poznat po svom rječniku zvanom *El-Kamusu 'l-mubit*, privukao veliku pažnju državnika svog vremena, te se tako sastao i sa Bajezidom I u Bursi. Navodi se da je posjedovao široku kulturu i snažno pamćenje, da je pored svojih leksikografskih radova napisao i studije iz hadisa, tefsira, fikha i historije, te da je iza sebe ostavio mnoga djela o ovim temama. Njegov mezar se nalazi u Zebidu, pored turbeta šejha Ismaila el-Džebertija, osnivača tarikata džebertija. Firuzabadi, koji je cijenio Ibn Arebija u vezi sa pitanjima tesavvufa, napisao je dvije rasprave i sljedeću fetvu s ciljem da ga odbrani.⁵

³ Yusuf Ševki Yavuz, “Beyzâvi”, *DĀ*, IV/100–103.

⁴ U rukopisu pod brojem 685 koji se nalazi u Nafiz-pašinom dijelu biblioteke Sulejmanije, stoji da je fetvu napisao Kadi Bejdavi, autor tefsira i djela *Tavali*. Vidi: Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, br. 685, folija 2b–3a. Što se tiče fetve, vidi također i: Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, br. 271, folije 33b–34a; Laleli, br. 3720/9; Hacı Mahmud Efendi, br. 2522.

⁵ Hulûsi Kılıç, “Fîrûzâbâdî”, *DĀ*, XIII/142–145.

⁶ *Kur'an*, 28:65.

“Muhjiddin Ibn Arebi je imam sljedbenika i učenjaka šerijata s aspekta svog znanja i načina života, učitelj i odgajatelj pripadnika tesavvufa u pogledu svojih djela i spoznaja, i šejh je njihovih šejhova s aspekta ukusa i razumijevanja. Što se tiče čitanja i podučavanja drugih knjigama koje mu se pripisuju i korištenja informacija koje one sadrže, dozvoljeno je ukoliko ih čitaju i podučavaju oni koji su stručnjaci za njih. Oni koji imaju jaku vjeru mogu gledati u njegova djela. Osobi sa ovim kvalifikacijama gledanje u djela Šejha pomoći će da riješi svoje probleme (u vezi s vjerskim pitanjima). Inače, o suprotnome se ne može ni misliti! Jer, Ibn Arebi je prokomentirao Časni Kur'an u više od sedamdeset tomova. Došao je do ajeta *I nađoše jednog Našeg roba kome smo milost Našu darovali i onome što samo Mi znamo naučili*.⁶ Dok je još bio na tom ajetu, Uzvišeni Hakk je uzeo dušu Šejha. Sve su ovo najveći, najpotpuniji i najjači dokazi o Ibn Arebiju, čak toliko da samo oni koji su tvrdoglavi i koji ne vjeruju ovo mogu poreći!”⁷

3. Ibn Hadžer el-Askalani (preselio 852/1449)

Uz ime Ibn Hadžera, rođen u starom Egiptu, uglavnom se koristi i ime El-Askalani, koje se odnosi na grad Askalan u Palestini. Prisustvovao je predavanjima iz mnogih naučnih disciplina, posebice fikha, tefsira, jezikoslovlja, historije i književnosti, te je dostigao zvanje hafiza, naročito u hadiskoj nauci. Osim što je bio profesor hadisa, služio je i kao šejh u Bejbersovome hanikahu i predavao u mnogim medresama. Mnogi su se učenici okoristili od njega. Šemsuddin es-Sehavi spominje imena oko pet stotina njih. Ibn Hadžer, koji je četrdesetak godina služio kao glavni kadija šafijsa Egipta, umro je Kairu, gdje je i sahranjen.⁸ Fetva Ibn Hadžera, koji je veći dio svog života posvetio nauci hadisa i koji je bio najmjerodavniji učenjak tog perioda u oblastima transmisije hadisa (*rivajet*) i njegova sadržaja, tumačenja i analize (*dirajet*), glasi:

“Allahu, zaštititi nas od potvaranja i zapadanja u greške. U Faraonovoj sudbini je bilo [zapisano] da povjeruje. Svemogućí Allah mu je prvo oduzeo um, dao mu da živi u zabludi bez razmišljanja o vjerovanju, ali pošto mu je sudbina bila da vjeruje, vratio mu je um u trenutku smrti, okrenuo ga k Sebi, dopustio mu da se pokaje i povjeruje i oduzeo mu dušu dok je bio u stanju imana. Ustvari, riječi našeg Poslanika: ‘Kada Allah želi da ispuni ono što je predodredio i propisao da se dogodi, uzima umove onih koji ih imaju, i nakon što ispuni ono što je predodredio i propisao da se dogodi, vraća im njihov um i tako omogućava da uzmu pouku i opamete se’⁹ ukazuju na tu stvar.

Ibn Arebi je poput ogromnog mora bez obale. On je okean, toliko velik da se zvuk njegovih talasa ne može čuti.

Ne postoji atribut, duhovno stanje (*hal*) ili duhovni položaj (*mekam*) koji bi mogao opisati Ibn Arebija.

Ko kaže da je Šejha opisao, neka zna kako on o njemu nema nikakva znanja!”¹⁰

4. Dželaluddin es-Sujuti (preselio 911/1505)

Es-Sujuti je jedan od vodećih učenjaka svog perioda. Odrastao je u Kairu tokom posljednjeg perioda mamelučkih sultana koji su vladali Egiptom i Sirijom. Napisao je radove iz mnogih oblasti, uključujući kur'anske discipline,

⁷ Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, br.: 685, folija 3a–b. U nekim djelima, fetva koju je napisao Ebu'l-Kasim el-Bejdavi pripisuje se Firuzabadiju. S druge strane, također je vrijedno napomenuti i to da je sadržaj Firuzabadijeve fetve sličan Bejdavijevoj. Naprimjer, vidi: Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, br. 2415, folije 164b–165a; Fatih br. 5376, folije 117b 118b; Nâfiz Paşa, br. 685, folije 3b–4a; Ibn el-Imad, *Şezeratu 'z-zehab fi abbari men zehab*, valorizacija: Abdulkadir Arnaut & Mahmud Arnaut, Dar Ibn Kesir, Bejrut, 1991, VII/338.

⁸ M. Yaşar Kandemir, “İbn Hacer el-Askalâni”, *DİA*, XIX/514–531.

⁹ Prvi se dio hadisa nalazi u Ibn Hadžerovome djelu *Lisanu 'l-mizan* (Bejrut, V/366).

¹⁰ Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, no: 685, folija 5a.

nauku hadisa, književnost, jezikoslovlje i historiju. Dugo je vremena služio kao šejh Bejbersova hanikaha, najvećeg i najaktivnijeg hanikaha Kaira. Bivio se profesurom i učestvovao u naučnim i intelektualnim debatama svog vremena.¹¹ Es-Sujuti, koji je u tim debatama branio sufije, napisao je i jedan traktat u kojem brani Ibn Arebija, a koji je naslovio kao *Tenbihu 'l-gabijji fi tebr'eti Ibn Arebijji (Upozorenje glupome o nevinosti Ibn Arebija)*. Pored tog traktata, napisao je i fetvu u kojoj je izložio svoje mišljenje o Šejhu:

“Ljudi koji se nisu slagali oko Ibn Arebija u prošlosti i koji se ni danas ne slažu podijeljeni su, u osnovi, u sljedeće tri skupine. Prva skupina jesu oni koji vjeruju da je on evlija, a što i jeste istina. Imam malikija Tadžuddin b. Atallah i Afifuddin el-Jafi'i pripadaju ovoj skupini. Oni koji su vjerovali u Ibn Arebijev evlijaluk mnogo su ga hvalili i govorili da je posjednik spoznaje. Druga skupina jesu oni koji misle da je Ibn Arebi zalutao, a takvi su pravници. Treća skupina jesu oni koji više vole da šute o Ibn Arebiju (Šejhu). Hafiz Ez-Zehebi to je učinio u svom djelu nazvanom *El-Mizan*.¹²

S druge strane, bilo je onih koji na početku nisu imali pozitivno mišljenje o sufijama i Ibn Arebiju, a koji su potom odustali od ovog mišljenja. Jedan od njih je i Izzuddin Abdusselam. Dok je Izzuddin Abdusselam u početku davao izjave koje su obezvređivale Ibn Arebija, kasnije je rekao da je on *kutb*. Prema šejhu Tadžuddin b. Atallahu, razlog za to jeste to što je Izzuddin Abdusselam težio negiranju sufija i njihovih halova, budući da je ranije spadao u pravnike. [Prenosi se sljedeći događaj o tome kako je odustao od svog negativnog mišljenja o Šejhu]. Nakon što se šejh Ebu 'l-Hasen eš-Šazili vratio sa hadža, otišao je direktno Izzuddin Abdusselamu, a da čak nije prvo ni posjetio svoju kuću i kazao da mu je Poslanik poslao selam. Izeddin, impresioniran ovom situacijom, počinje da prisustvuje Šejhovim kružocima i okupljanjima i hvali sufije zato što je tada shvatio istinu o putevima sufija. Čak je počeo i da čini *raks* (ritmični pokreti) s njima na skupovima *sema'a*.

S druge strane, kada je šejhul-islam Šerefuddin upitan o Ibn al-Arebiju, on je zašutio i rekao da je to najispravnije. Jer, prema njegovim riječima, odlučiti se na šutnju, bez toga da se o Šejhu išta kaže, bilo dobro ili loše, jeste stav koji je prikladan za bogobojazne.”¹³

5. Ebu Jahja Zekerija el-Ensari (preselio 926/1520)

Šafijski pravnik Ebu Jahja Zekerija el-Ensari kaže sljedeće o Ibn Arebiju u poglavlju o apostaziji, u svome djelu *Esne 'l-metalib: Šerhu Revdi 't-talib*¹⁴:

“Ibn Arebi i njegovi sljedbenici su muslimani i dobri ljudi. Njegove riječi slične su onima koje koriste druge sufije. Ono što oni namjeravaju tim riječima i tom terminologijom jeste tačno. Mnogi učenjaci i oni koji su dosegli spoznaju (*arif*), kao što su šejh Tadžuddin b. Atallah i šejh Abdullah el-Jafi'i, slažu se da je Ibn Arebi evlija. Ocjenjivanje iskaza kao onih koje je spomenuo Ibn Arebi u svojim djelima: ‘Onaj ko zaroni u more tevhida biva izgubljen u Božjemu Zatu, a njegove osobine bivaju izgubljene u Njegovim osobinama. Na taj se način on potpuno distancira od *masive* (sve što nije u vezi s Njim).’ A to da ukazuju na inkarnaciju (*hulul*) i jedinstvo s Njim (*itti-had*) događa se zbog neadekvatnosti fraza i izraza. Inače, nije onako kako izgleda. Kunem se Allahom da je Šejh napisao ono što je znao, a da je znao

¹¹ Abdulkadir Karahan, “Suyūti”, *DĀ*, XI/258–263.

¹² Hafiz Šemsuddin Muhammed b. Ahmed ez-Zehebi, *Mizanu'l-i'tidal fi nakdi'r-ridžal*, valorizacija: A. Muhammed Muavaz, A. Ahmed Abdulmevdžud, Daru'l-kutubi'l-'ilmijje, Bejrut, 1416/1995, VI/269–270.

¹³ Süleymaniye Ktp., Lâleli, no. 1512, folija 53a.

ono u šta se osvjedočio. Drugim riječima, osvjedočio se u zbilju stvari. No, nije moguće da um ovo shvati. Kao rezultat toga, može se reći, kada je u pitanju Šejh, da je najispravnije prihvatiti da su njegove riječi i ono što on namjerava tim svojim riječima istine.”¹⁵

6. Abdulvehhab el-'Urdi (preselio 967/1560)

Abdulvehhab el-'Urdi, šafijski muftija Halepa, u svojoj fetvi na sljedeći način brani Ibn Arebija: “Propovjednik (*vaiz*) koji je optužio Ibn Arebija za bogohuljenje i gajio negativno mišljenje o njemu oklevetao ga je i potvorio. Zapravo, ono što je rekao dovelo ga je do toga da s više aspekata postane bogohulnik. Naime: ‘Propovjednik svojim negativnim riječima o Šejhu ismijava učenjake, premda Allah u vezi s tim kaže: *Reci: ‘Zar se rugate Allahu i Njegovim ajetima i Njegovom Poslaniku?’*”¹⁶

To znači da se ruga pobožnjacima i evlijama i s njima izigrava. Povrh toga, Poslanik je prenio [kudsi-hadis]: ‘Ko bude neprijatelj Mom evliji, Ja mu objavljujem rat.’¹⁷

Ismijava vlasti i kadije, mada je naš Poslanik kazao u jednom svom hadisu: ‘Allah će izdati one koji izdaju vladara.’¹⁸

Međutim, mnogi učenjaci, pobožnjaci i evlije svjedoče o evlijaluku Ibn Arebija, uključujući Kadiju Zekeriju i Ibn Abdisselama. Kada je ova osoba trebala umrijeti, načinila je oporuku da ono što bude ostavio iza sebe bude dato osobi koja je najveći zahid, a pod njom je mislio na Ibn Arebija. Isto tako i Es-Sujuti, naš šejh Husejn b. el-Besjuni (ili es-Sujufi), El-Jafi'i i mnogi istaknuti učenjaci i evlije posvjedočili su evlijaluk Ibn Arebija i ispričali bezbroj lijepih stvari o njemu. U ovom slučaju, dakle, nazivati Ibn Arebija nevjernikom je bogohuljenje, psovati ga je grijeh, mrziti ga je udaljavanje od Allaha, a omalovažavanje znači okretanje od vjere. Jasno je stanje onoga koji insistira u okretanju od vjere: vrat mu se posijeca, a tijelo baca psima! Međutim, ako osoba koja optuži Šejha za bogohuljenje požali zbog onoga što je uradila i pokaje se, njena situacija onda ovisi od sudije. Sudija izriče kaznu koju on smatra potrebnom. Drugim riječima, može ga javno osramotiti za ono što je uradio, zatvoriti, prebiti i protjerati iz grada u kojem se nalazi.”¹⁹

7. Burhunuddin el-'Imadi (preselio 1135/1722)

Burhunuddin el-'Imadi, također šafijski pravnik, u svojoj fetvi o Ibn Arebiju kazao je sljedeće:

“Ako se utvrdi da je neko optužio Ibn Arebija i njegove sljedbenike za bogohuljenje, tu osobu i one koji prihvataju ono što ona govori, slušaju je i slažu se s njom, trebaju kazniti vlasti, zato što ti ljudi, ne suprotstavljajući se onome što je ta osoba rekla, postaju saučesnici u njezinom zločinu. Osim toga, potrebno je da se osoba koja optuži Šejha za bogohuljenje pokaje.

S druge strane, kada je riječ o proglašavanju za bogohulnika i nevjernika nekoga za koga se sasvim pouzdano, *tevaturom*, zna da je evlija i dobra osoba, a kako je to rekao šejh Abdulkadir el-Ebba – koji je klanjao svih pet dnevnih namaza u Emevijskoj džamiji, pred kojom su učenjaci iz svih krajeva islamskih zemalja učili i pridržavali se njenih odluka i presuda – kao što osoba koja to

¹⁴ Ebu Jahja Zekerija el-Ensari, *Esne l-metalib: Šerhu Revdi t-talib*, valorizacija: M. Muhammed Tamir, Daru'l-kutubi'l-'ilmijje, Bejrut, 1422/2001, VIII/295.

¹⁵ Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, no. 685, folija 5b.

¹⁶ *Kur'an*, 9:65.

¹⁷ Buhari, Rekaik, 38.

¹⁸ Ne nazire mu se izvora.

¹⁹ Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, no. 1318, folija 208a–b.

čini postaje nevjernik tako i osoba koja je sluša, prihvata ono što ona govori ili skriva ono što govori, također postaje nevjernik. Stoga, one moraju ponovo ući u islam (obnoviti islam). U suprotnom, one će biti pogubljene zbog svog bogohuljenja, njihovi leševi bit će bačeni psima, a njihova će imovina biti prebačena u državnu blagajnu/bejtul-mal. Čak i ako pokušaju da protumače ono što je ta osoba rekla o Šejhu, to neće biti prihvaćeno.

Riječi Ibn Arebija zasnivaju se na ranijim učenjacima kao što su El-Farid i El-Gazali. Kao što u Časnom Kur'anu i hadisima postoje mnoga pitanja koja treba duboko protumačiti (*te'vil*) i čija značenja treba prepustiti Allahu, a kao što su to činili prethodni učenjaci, iako su vjerovali u očigledno, vanjsko značenje (*zahir*), Šejhove riječi na isti način trebaju tumačenje. Kao što je rekao Kadija Zekerija, njegove se riječi ne razlikuju od terminologije drugih sufijskih. S druge strane, ne treba zaboraviti da gledanje samo na prividna, vanjska značenja (*zahir*) sufijskih izraza može dovesti u zabludu. Treba u obzir uzeti njihovo terminološko značenje i tumačiti ih u skladu s tim.

Mnogo je alima i arifa, kao što su Tadžuddin b. Ataillah i Abdullah el-Jafi'i, koji su potvrdili Ibn Arebijev evlijaluk i zabilježili ga. Ocjenjivanje iskaza kao onih koje je Šejh naveo u svojim djelima: 'Onaj ko je zaronio u more tevhida biva izgubljena u Božjemu Zatu, a njegove osobine bivaju izgubljene u Njegovim osobinama. Na taj način on se potpuno distancira od *masive* (sve što nije u vezi s Njim). A to da ukazuju na inkarnaciju (*bulu*) i sjedinjenje s Njim (*ittihad*) događa se zbog neadekvatnosti fraza i izraza. Sa'duddin et-Taftazani i neki drugi učenjaci, međutim, kazali su da one nemaju nikakve veze s inkarnacijom i ujedinjenjem s Njim.'

Kao zaključak, može se reći da je osoba koja optužuje Ibn Arebija za bogohuljenje i koja kaže da je Šejh govorio o inkarnaciji i sjedinjenjem s Njim zapala u grijeh, kao i oni koji sjede pored nje i slušaju njezine riječi. Međutim, oni se ne mogu spasiti samo pokajanjem za svoje grijehe, zato što su klevetama prekršili ljudska prava. Veliki je grijeh ogovarati čak i običnog muslimana, a kamoli ljude od znanja.

Stanje onih koji učestvuju u zabavama koje islam ne tolerira i slušaju instrumente povoljnije je od stanja onih koji optužuju Šejha, zato što su oni koji učestvuju u takvim zabavama svjesni da je to što rade grijeh i znaju njegovo mjesto u vjeri. Ova je situacija poznata svima, mladima, starima, Jevrejima, kršćanima, te zbog toga traže od Allaha oprostaj za svoje grijehe. Međutim, ono što su oni koji su za ćursom optužili Ibn Arebija učinili nije ništa drugo doli grijeh pod maskom pokornosti. No, pošto većina onih koji ih slušaju toga nisu svjesni, smatraju da su takve propovijedi dobra stvar. Neki ljudi čak napuštaju svoje poslove i dolaze iz daleka da slušaju ove propovjednike, i to smatraju činom ibadeta. Oni ne znaju da li je ono što propovjednik kaže i objašnjava istina ili ne. Ne kaju se i ne traže oprost od Allaha zato što ne misle da je ono što rade kleveta i potvora. Štaviše, oni koji nemaju priliku da slušaju dotičnog propovjednika čak su i ljubomorni na one koji je imaju. Međutim, oni prema kojima treba osjećati ljubomoru jesu oni koji ne slušaju takve propovijedi. Čak su za to dobili i veliku nagradu. Malo je ljudi koji su toga svjesni. Jer takve stvari nisu nešto što će obični ljudi primijetiti. To mogu shvatiti samo oni kojima je Allah podario srčani vid (*besiret*). Tražimo utočište kod Allaha da ne zapadnemo u takve grijehe.

U ovom slučaju, dužnost vlasti je da takvim propovjednicima ne daju priliku te da spriječe ljude da ih slušaju. Moraju ispitati da li je ono što kažu istina, a ukoliko nije, kazniti ih. Međutim, ukoliko postoje osobe koje zaista treba okriviti i pokuditi, oni to mogu dozvoliti.”²⁰

8. Muhammed b. Bilal el-Hanefi

Hanefijski pravnik Muhammed b. Bilal el-Hanefi u svojoj fetvi u vezi sa Šejhom skreće pažnju na sljedeća pitanja:

“Osoba koja je optužila Ibn Arebija za bogohuljenje sama je postala bogohulnik tom svojom izjavom. Čim je napustila krug islama, sva njezina djela postala su uzaludna i zbog toga je postala razvedena od svog supružnika. Ustvari, proglašavajući Ibn Arebija nevjernikom ova osoba također proglašava i sultana Selima nevjernikom, zato što je sultan Selim-han vjerovao u Ibn Arebija, usvojio njegove stavove i izgradio veliki kompleks u Damasku na mjestu gdje se nalazio njegov grob. Isto tako, osoba koja optužuje Ibn Arebija za bogohuljenje također optužuje za bogohuljenje istaknute učenjake kao što su Kadija Bejdavi, šejhulislam Ibn Hadžer, Kadija Zekerija el-Ensari i one koji ih slijede. Ustvari, Kadija Bejdavi je u svojoj fetvi o Ibn Arebiju izjavio da vjeruje u njega i da je on šejh tarikata, kako svojim duhovnim stanjem tako i znanjem, te da je u stvarnosti imam učenjaka muhakkika i osoba koja je oživjela znanje. Šejhul-islam Ibn Hadžer također je rekao za Ibn Arebija da je on ogromno more bez obala.

Brate, treba da znaš da je, prema ljudima otkrovenja (*kešf*) i duhovne ekstaze (*vedžd*), Uzvišeni Allah stvorio sve na svijetu. Zbog toga je postojanje stvari zasnovano na božanskim istinama, a onaj ko to omalovažava i ismijava taj omalovažava i izruguje se Stvoritelju stvari. Jer sve što spada u krug postojanja jeste Njegova odredba i stvoreno je od strane Allaha, budući da je Allah stvorio stvari Svojom mudrošću (On je Mudri), i sve što postoji pojavilo se na način na koji je On htio i u vrijeme u koje je On želio. Oni koji ne mogu da vide mudrost stvari jesu neznalice u tom pogledu. Onaj ko je neupućen u ovu temu, neznalica je i o Stvoritelju stvari. A nema ništa gore od neznanja.

Kadija Zekerija el-Ensari i autor *Kamusa* Firuzabadi kazali su da su Šejh i njegovi sljedbenici dobri ljudi (*ahjar*).²¹ Ukratko, nazivati Ibn Arebija i one koji su vjerovali u njega bogohulnicima predstavlja bogohuljenje i zabludu, označava napuštanje kruga islama – a od čega tražimo utočište kod Allaha. U skladu s tim, onu osobu koja to kaže treba strogo osuditi i kazniti prema diskrecionom pravu sudije (*ta'zir*), tako da svako ko nju vidi i ko čuje za ovu situaciju može iz toga uzeti lekciju. Ne samo da takvu osobu treba osuditi, nego i spriječiti da propovijeda, pa čak je i protjerati iz mjesta u kojem živi i nikada joj ne dozvoliti da se vrati.”²²

9. Šihabuddin Ahmed el-Antaki

Antaki, koji je predstavljen kao hatib Câmi-i Kebira – vjerovatno Velike (Ulu) džamije u Bursi – u raspravi koja sadrži fetvu dotiče se sljedećih pitanja:

“Veliki učenjak (*allame*) šejh Es-Sujuti, šejh Tadžuddin b. Atallah, jedan od malikijskih imama, i šejh Afifuddin al-Jafi'i, jedan od šafijskih imama, potvrdili su evlijaluk Ibn Arebija, pohvalili ga i prihvatili da je on jedan od ljudi znanja;

²⁰ Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, no. 1318, folija 205b–207b.

²¹ Ovdje El-Hanefi uključuje fetve dvojice dotičnih učenjaka o Ibn Arebiju. Međutim, suzdržali smo se od prenošenja tih tekstova kako bismo izbjegli ponavljanje.

²² Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, no. 1318, fol. 204b–205b.

a ovi su stavovi tačni. Ljudi koji kude Ibn Arebija zbog njegovih stavova u njegovim knjigama to su oni koji ne razumiju značenje Šejhovitih riječi, zato što su sufije koristile neke riječi među sobom s njihovim terminološkim značenjima koja nisu značenja koja mi poznajemo.

Šejh Safijjuddin Ibn Mensur kaže u jednoj od svojih rasprava: 'Dok je bio u Damasku, ja sam vidio šejha Muhjiddina Ibn Arebija. To je veliki učenjak na tarikatskom putu. Posjeduje i stečena (*kesbi*) i darovana (*vehbi*) znanja. Uživava veliku reputaciju i ima veliki duhovni utjecaj (*tesarruf*). Živi tevhid i naravno i naučno i moralno. Mnogo je učenjaka i velikana tevhida koji slijede i njega i djela koja je napisao. Ibn Arebi i moj šejh Ebu 'l-Abbas putovali su zajedno.' Postoje mnoga zadivljujuća kazivanja i izvanredne situacije vezane za Ibn Arebija da se niko ko ih je svjestan ne bi usudio reći stvari koje nisu prikladne za njega.

Oni koji Ibn Arebija i one koji u njega vjeruju i vole ga optužuju za bogohuljenje, i koji za njih kažu da su napustili krug islama i udaljili se od Allaha i Njegovog Poslanika, ustvari su osobno zapali u bogohuljenje, uništili vlastite duše i, kako to stoji u kudsii hadisu, potpali pod osudu: 'Ko prema Mom evliji gaji neprijateljstvo, Ja mu objavljujem rat.'

Ova njihova izjava označava ukidanje, suspendiranje vjerskih odredbi, od čega tražimo utočište kod Allaha. Onda izvršimo komparaciju – pa gdje je osoba koja optužuje Šejha, a gdje su učenjaci koji ga slijede! Velika je razlika između njih. Ukratko, može se reći da se riječi osobe koja optužuje Šejha prijavljuju vlastima. Oni koji su u poziciji da donose odluke moraju se ponašati razborito u ovoj situaciji i učiniti sve što je potrebno."²³

10. Husejn b. en-Natibi

Fetva šafijskog pravnika En-Natibija o predmetnoj temi glasi:

"Svako ko optuži Ibn Arebija za bogohuljenje nesumnjivo sam zapada u bogohuljenje. Vjerovanje u riječi takvog izazvat će gnjev Allaha i Njegovog Poslanika, zato što to znači da su postali ortaci u tako velikoj laži i da su loše govorili o dobrim (*ahjar*) i pobožnim robovima (*ebrrar*). Stoga, onaj ko Šejha nazove nevjernikom zapravo uništava svoju dušu i čini sebe i svoje sljedbenike metom strijela nesreće. Ova situacija ih dovodi do toga da ostanu lišeni milosti i protjerani iz božanske blizine i mjesta u kojem žive, a što ih čini šejtanskim prijateljima i dovodi do ocrnjivanja među običnim ljudima i elitom. Sve će im se to dogoditi posebno ako pokušavaju da kritiziraju evlije i optužuju čestite ljude za bogohuljenje. Jer evlije su nevjeste Hakka (Istinitog Boga), mjesto manifestacije milosti Svemilosnog, izvor natprirodnih otkrovenja, objekat očitovanja božanske ljubavi i osobe u kojima su sabrane istine, hakikati vjere. Najveća i najpotpunija osoba koja posjeduje ove kvalitete jeste šejh Muhjiddin Ibn Arebi. On je posjednik bezbroj čuda, kerameta, a njegov evlijaluk previsok je da bi se mogao dostići.

Njegov evlijaluk prihvatili su učenjaci ('*alim*) i spoznavaoци ('*arif*) poput šejha Tadžuddina b. Atailaha, šejha Afifuddina al-Jafi'ija, Kadije Zekerije, Ismaila eš-Širvanija el-'Adžemija, jednog od naših šejhova koji je živio pored Ka'be u Mekki, Šihabuddina Ahmeda b. Abdulgaffara el-Misrija, Ebu Bekra el-Omerija el-'Adžemija, te su ga pohvalili. U vijeku u kojem živimo nikada nismo vidjeli nekoga ko ne vjeruje u evlijaluk Šejha. Čak su i sultan Sulejman-han i

²³ Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, no. 1318, fol. 207b–208a.

njegov otac sultan Selim-han prihvatili njegov evlijaluk, simpatizirali njegove ideje i cijenili njegovu vrijednost. Sultan Selim je dao da se izgradi turbe Šejhu i imaret i tekiju u kojoj će posjetioci boraviti i odmarati. Dakle, ko se osmjeli na loše mišljenje o Šejhu i onome što je rekao, taj se osmjelio i na loše mišljenje o sultanu Selimu.

Osoba koja optuži Ibn Arebija za bogohuljenje sama postaje bogohulnik. Uzima se za apostatu na ovome svijetu, dunjaluku. A i na Ahiretu će također biti kažnjena. U ovom slučaju, dakle, samo oni koji su izgubili razum, koji nemaju nimalo mudrosti i koji su zapali u zabludu i zamke šejtana mogu izreći negativne stvari o Šejhu. Kako tako velika osoba može biti optužena za bogohuljenje kada se čak ni običan čovjek ne može optužiti za bogohuljenje?

Kako se prenosi u mnogim hadiskim djelima, a posebno u *Sahibu* Muslim, naš je Poslanik rekao: 'Ako osoba optuži svog brata muslimana za nevjerstvo, jedan od njih je zasigurno nevjernik.'²⁴ U jednog drugom predanju stoji: 'Ako osoba svog brata muslimana nazove nevjernikom, jedna od njih će sigurno postati nevjernik.'²⁵ Isto tako se prenosi i sljedeće predanje: 'Ako se neko, znajući ko mu je otac, pripiše nekom drugom ocu, taj je zapao u nevjerstvo. Onaj ko kaže da ima nešto, a što zapravo nema, taj nije od nas, i neka sebi pripremi mjesto u Džehennemu. Ako neko tvrdi da je njegov brat musliman nevjernik ili ga, pak, nazove Allahovim neprijateljem, a ta osoba to ne bude, onda se te riječi vraćaju na njega.'²⁶ Imam Nevevi u svome djelu *Ravda* u poglavlju o otpadništvu od vjere, apostaziji (*ridde*), prenosi sljedeći hadis: 'Ako neko svog brata muslimana nazove nevjernikom, a on nije nevjernik, onda onaj koji ga je nazvao sam postaje nevjernik.'²⁷ Jer onaj ko to čini opisuje islam nevjerom. Na ovu temu postoji mnogo predanja. Kad je takva presuda o proglašavanju običnih ljudi nevjernicima, razmislite kakvu presudu zahtijeva optuživanje posebnih da ne vjeruju! Onaj koji osuđuje Allahove evlije i pokušava da navede ljude da se udalje od njih i zamrže ih, iako oni nisu bogohulnici, bit će osramoćeni na ovom i na onom svijetu, zato što se u hadisu kaže: 'Onome ko bude neprijatelj Mom evliji Ja objavljujem rat.'

Samo oni koji nisu osjetili miris bogobožnosti i koji nemaju čvrste dokaze mogu da se nakon svega toga osmjeli loše govoriti o Allahovim evlijama i kaljati njihovu vrijednost. Kao što se kaže u stihu: *Ako ste prehladjeni, nije u redu da kažete kako mošus ne miriše lijepo*. Dakle, ako imaš nekih problema s čulima, ne raspravljaj s onima koji su kompetentni. Ukoliko ne vidiš mlađak, pouzdaj se u onoga ko ga vidi!

S druge strane, vidiš propovjednike koji pune glupostima svoja usta i pričaju koješta i kako se, premda su i sami prljavi, zaokupljaju tuđim mahanama. Njih su pokrili mržnja i šejtanska opsesija. Ne mogu vidjeti vlastite sramote zbog toga što misle da je zlo koje čine dobro. Oni su kao ljudi koji nose odjeću laži, arogancije i ponosa. Takvi ljudi ne znaju ni početak znanja, a kamoli njegov kraj. U potpunosti su daleko od znanja. Oni govore lažne hadise i izmišljene priče. Oni koriste neznanje i laž kao komentar Kur'ana (*tefsir*). Iako nisu kompetentni, usuđuju se govoriti o Časnom Kur'anu i hadisima i mijenjati njihovo značenje. Naš Poslanik, međutim, veli: 'Ko na mene namjerno slaže, neka sebi osigura mjesto u vatri!'²⁸

U koliko su samo zlo stanje zapali ovi glupi ljudi koji optužuju Šejha za bogohuljenje i govore loše o njemu? Kao da im grijesi koje su počinili nisu dovoljni,

²⁴ Muslim, Iman, 111.

²⁵ Buhari, Edeb, 73.

²⁶ Ahmed b. Hanbel, *El-Musned*, V/166.

²⁷ Ebu Zekerija Jahja b. Šeref en-Nevevi, *Ravdatu't-talibin*, valorizatori: A. Ahmed Abdulmevdžud & A. Muhammed Muavvaz, Daru alemi'l-kutub, Bejrut, 1423/2003, VII/284-285.

²⁸ Muslim, Mukaddime, 3.

igraju se i sa čašću vrijednih ljudi. Eh, kad bih samo znao šta ih je to dovelo u to stanje! Po mom mišljenju, oni to rade kako bi istakli sebe i kritizirali sufije našeg vremena, a u tom smislu koriste prokazivanje Šejha kao nevjernika. Neka ih Allah bereketom Šejha ponizi i uništi!²⁹

Nakon svega ovoga, da se kazati da prema onima koji ovako govore o Šejhu treba postupati po onome što šerijat i običaji iziskuju.”³⁰

11. Abdurrahman el-Makabirsi (preselio 954/1547)

Fetva koju je El-Makabirsi, komentator Ibn Arebijeve djela *Ankau mugrib* i *Ed-Duau'l-mahtum*, izdao o Šejhu glasi:

“Brate moj, treba da znaš da su u mnogim zemljama, posebice u arapskim i perzijskim, učenjaci četiri ili čak šest mezheba jednoglasno pohvalili Ibn Arebija i ukazali na veličinu njegovog znanja i evlijaluka. Čak i da je samo jedan od ovih učenjaka prihvatio njegov evlijaluk, to bi bilo dovoljno kao dokaz, zato što su oni vođe Pravog puta i njihove se riječi prihvataju kao dokaz. Prema ovim učenjacima, predvodnik ljudi, posjednik (*sahib*) vremena i govornik (*hajib*) vijeka bio je Muhjiddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. Arebi et-Tai el-Hatemi. Osoba koja kritikuje Šejha ili mu pripisuje nedostatke udaljila se od mjerila razuma i tradicije, a osoba koja kaže da je Šejh grešnik obuzdana je vatrenim uzdama.

Ibn Arebi je jedan od dobrih (*ahjar*) i čestitih (*ebrar*), posjednik tajni i izvora svjetlosti. Moj šejh i učitelj Ahmed b. Kelef, koji živi u Jerusalimu, objasnio mi je sljedeće: ‘Kada je Šejh Muhjiddin, pol i stožer (*kutb*) vremena, došao u Konju, sultan ga je upitao: ‘Postoji li danas neko čiji je *tesarruf* (duhovna moć) slična hazreti Ibrahimom *tesarrufu* i koji je opisan njegovim atributima? Budući da je vatra za njega postala hladna i spasonosna.’

Šejh je rekao: ‘Da, postoji.’

Tada je sultan rekao: ‘Ako postoje takve osobe, mora da si jedan od njih, pa mi pokaži to!’

Šejh je rekao: ‘Naredi neka se drva skupe u polju i zapale, pa da vam pokažem jednu od Božjih tajni.’

Zapaljena je velika vatra. Narod se okupio i sjedio na udaljenom mjestu, u strahu da će vatra doći do njih. Sultan je imao sina lijepog lica. Došao je s njim i sjeo. Zatim je Šejh došao i ušao u stanje duhovne ekstaze (*vedžd*). Nosio je košulju. Zgrabio je sultanovog sina i ušao s njim u vatru. Niko se nije usudio reći bilo šta i spasiti dijete. U vatri su ostali oko sat vremena. Tada je Šejh izašao iz vatre sa djetetom pored sebe. Dijete je držalo ružu u ruci, iako nije bila sezona ruža. Vatra nije naudila ni djetetu, a kamoli Šejhu. Plamen se ugasio, baš kao i kod hazreti Ibrahima, a vatra je postala hladna i spasonosna. Zapravo, dokaz za to jeste to što će Džehennem na Ahiretu reći vjernicima: *Vjernici, brzo prođite, vaše svjetlo gasi moju vatru.*³¹

Ova hikaja ispričana o Ibn Arebiju predstavlja njegovo čudo (*keramet*) i o njoj su me izvijestili šejhovi koji me nikako ne bi mogli slagati. Među njima su i Ahmed b. Kelef, jedan od šejhova perzijskih krajeva, i Hasan b. es-Sujufi, koji je dostigao nivo duhovnog polariteta (*kutbijjet*) i upravljao i ljudima i džinima. Jer onaj ko dostigne stepen polariteta (*kutbijjet*) ujedno vlada i džinima, a što je bio slučaj i sa Ibn al-Arabijem. Sve ovo ukazuje na superiornost Šejhovog

²⁹ Autor fetve ovdje niže kletve upućene tim osobama.

³⁰ Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, no. 1318, fol. 209a–211a.

³¹ Taberani, *El-Mu'džemu'l-kebir*, XXII/258.

znanja i uzvišenost njegova evlijaluka. Šejh je napisao mnoga djela iz mnogih naučnih disciplina, među kojima se po suptilnostima i tanahnostima koje mogu pojmiti samo oni koji posjeduju otkrovenja (*kešf*) i tajne (*sirr*) posebno ističu *Ankau mugrib* i *Ed-duau'l-mahtum 'ale's-sirri'l-mektum*. Oni koji ne mogu doći do ovog nivo su poput životinja ili čak niži od njih.

Prema tome, svako ko kaže da je Ibn Arebi s mahanama i nedostacima mora se pokajati. Ako bude insistirao na onome što je rekao, bit će osuđen, njegovo svjedočenje neće biti prihvaćeno, izgubit će svojstvo iskrenosti, a onome što prenosi neće se pridavati važnost. Ako ode još dalje i pokuša da proklinje Šejha i one koji ga slijede, i optuži ih za bogohuljenje i zabludu, on sam postaje bogohulnik, zato što postoji bezbroj onih koji su iskazali vrlinu Šejha i slijedili njegov put, kako prije tako i u našem sadašnjem periodu. Među njima je i jedan od naših šejhova, šejh Muhammed b. Davud el-Bazili el-Hamevi, kao i Hafiz Hasan b. Ali b. Džemaluddin b. el-Muh-tar koji je poznatiji kao Ibnu 's-Sujufi el-Halebi, šejh Ahmed b. Kelef koji živi u Jerusalmu u blizini Akse, Šemsuddin el-Dževdžeri, Kemal eš-Šerifi, šejh egipatske regije Kadija Zekerijja, Ahmed b. Atallah el-Iskenderi, el-Jafi'i, šejh Ulvan b. Atijje el-Hamevi, Sejjid Ali b. Mejmun el-Magribi, šejh Abdulvehhab el-Hindi, Ahmed eš-Šabi et-Tebasi, Sejjid Urfe, šejh Muhammed b. Arrak. Oni koji potvrđuju Muhjiddina Ibn Arebija jesu oni koji ga vole i slijede njegov put.

Bezumna i neupućena osoba koja, unatoč svim spomenutim znalcima i arifima, optužuje imame vjere, predvodnike Pravog puta i one koji obasjavaju i prosvjetljuju islam, a kao što je to Šejh, zapada u bogohuljenje zbog onoga što govori. Istovremeno, ona je heretik, prokleta je i lišena božanske milosti. Od nje se zahtijeva da se pokaje. Ako se pokaje, odustane od onoga što je rekao i zažali zbog toga, Allah može prihvatiti njeno pokajanje. Ali ako bude insistirala na onome što je kazala, onda skrnavi vjeru.³²

12. Kemal-paša-zade (preselio 940/1534)

Njegovo pravo ime je Šemsuddin Ahmed. Po svom djedu Kemal-paši, koji je bio lala (učitelj i vaspitač) princa Bajezida (Bajeziid II), nazvan je Kemal-paša-zadeom ili Ibn Kemalom. Kemal-paša-zade, koji je ranije služio u vojnoj klasi, napustio je ovu dužnost zbog događaja koji mu se dogodio te se tako pridružio klasi učenjaka (*ilmije*). Za kratko vrijeme ponio je naslove muderrisa, kadije, kazaskera i šejhulislama. Za vrijeme vladavine sultana Selima Javuzava imenovan je za sudiju u Jedrenama, kazaskera Anadolije, a nakon smrti Zenbilli Ali-efendije, postao je šejhulislam. Kemal-paša-zade bio je svestrani učenjak koji je napisao djela iz oblasti historije, književnosti, filozofije, jezika i medicine, a posebno vjerskih nauka kao što su hadis, tefsir i fikh. Ponio je nadimak *mufti sekalejn* / muftija ljudi i džina, zbog veličine svog znanja, moći rasuđivanja i vođenja disputacija, te sposobnosti da rješava vjerska pitanja i daje fetve. Pozitivna fetva koju je dao o Ibn Arebiju utjecala je na sultana Selima Javuzava, pa je Sultan dao da se podignu turbe, džamija i narodna kuhinja na Ibn Arebijevom mezaru u Damasku, u kojem je lično ostao četiri mjeseca po povratku iz Egipta. Fetva Kemal-paša-zadea o Šejhu postavljena je na ulaz u turbe.³³

³² Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, no. 1318, fol. 211a–213a.

³³ Şerafettin Turan, "Kemalpaşazâde", *DİA*, XXV/238–240; Mustafa Tahralı, "Muhyiddin İbn Arabî ve Türkiye Tesirleri", *Endülüs'ten İspanya'ya*, TDV Yay., Ankara, 1996, str. 69–78.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الحمد لمن جعل عباده من العلماء المخلصين، وورثة الأنبياء والمرسلين، والصلاة والسلام على محمد المبعوث لإصلاح الضالين والمضلين، وعلى آله وأصحابه المجدين لإجراء الشرع المبين.

و بعد، ايها الناس اعلّموا أن الشيخ الأعظم، المقتدى الأكرم، قطب العارفين، و إمام الموحدين، محمد بن علي بن العربي الطائي الحاتمي الأندلسي، مجتهد كامل، ومرشد فاضل، له مناقب عجيبة، وخوارق عادية، وتلاميذه كثيرة مقبولة عند العلماء، فمن أنكره فقد أخطأ، وإن أصرّ في إنكاره فقد ضل، يجب على السلطان تأديبه وعن هذا الاعتقاد تحويله، إذ السلطان مأمور بالأمر بالمعروف والنهي عن المنكر، وله مصنفات كثيرة، منها: «فصوص حكيمية» و «فتوحات مكية». بعض مسائنها معلوم اللفظ والمعنى، وموافق للأمر الإلهي والشرع النبوي، وبعضها خفي عن إدراك أهل الظاهر دون أهل الكشف والباطن، فمن لم يطلع على المعنى المرام يجب عليه السكوت في هذا المقام لقوله تعالى: ﴿وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا﴾ والله الهادي إلى سبيل الصواب، وإليه المرجع والمآب. حرره الفقير أحمد بن سليمان بن كمال عفى عنه الملك المتعال³⁴

“S imenom Allaha, Milostivog i Svemilosnog!”

Neka je hvala Allahu Koji je među Svojim robovima učinio da ima iskrenih učenjaka i učinio ih nasljednicima poslanika i vjervjesnika. Neka je mir na Muhammeda, koji je poslan da popravi one koji su zalutali i koji druge zavode da sami zalutaju, kao i na njegovu svojtu i drugove, ashabe, koji su se svesrdno i ozbiljno zalagali sprovoditi jasni Vjerezakon.

Ljudi, znajte da je veliki šejh, plemeniti predvodnik za kojim se povodi, stožer onih koji su spoznali (*kutbu 'l-'arifin*), imam sljedbenika tevhida, Muhammed b. Ali b. Arebi et-Tai el-Hatemi el-Endelusi, potpuni mudžtehid i vrli vodič (*mursid fadil*). On posjeduje zadivljujuće podvige, nadnaravna čuda (*havarik 'adijje*) i brojne učenike koji su priznati kod učenjaka.

Griješni onaj ko ga poriče. Ukoliko insistira na svom poricanju, zapao je u zabludu. Ono što sultan (u ovom slučaju) treba učiniti jeste to da ga disciplinira i odvraća od tog uvjerenja, zato što je sultan odgovoran da naređuje na dobro i odvraća od zla.

Ibn Arebi ima mnogo djela od kojih su *Fusus hikmijje* i *Futuhut Mekkiyye*. Formulacija i značenje nekih pitanja u ovim djelima su jasna i u skladu sa božanskom naredbom i vjеровjesničkim vjerezakonom. Neka od njih su skrivena od shvatanja onih koji slijede samo egzoteričko i doslovno (*ehlu 'z-zahir*), ali ne i sljedbenicima otkrovenja (*kešf*) i ezoteričkog, prenesenog značenja (*batin*). Stoga, onaj koji ne doseže do značenja

³⁴ Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, no. 3743 fol. 12b; 3565, fol. 2b; Nâfiz Paşa, no. 685, fol. 4a–b.

koje se cilja, treba da u tom slučaju šuti zbog riječi Uzvišenog Allaha: ‘Ne povodi se za onim što ne znaš! I sluh, i vid, i razum, i srce – za sve će to, zacijelo, odgovarati!’³⁵

Allah je taj koji upućuje na ono što je istinito, i Njemu se sve u konačnici vraća.

Napisao siromah Ahmed b. Sulejman b. Kemal, oprostio mu Svevišnji Vladar.”

Kao što smo ranije spomenuli, osoba po imenu Sejjid Arif Muhammed b. es-Sejjid Fadlullah el-Husejni nije mogla prihvatiti fetvu koju je izdao Kemal-paša-zade u svrhu odbrane Šejha te je napisao traktat u formi pobijanja (*reddijje*), prema kojem je presuda Šejhul-islama o Šejhu potpuno pogrešna. Kemal-paša-zade nema nijedan valjan dokaz, ni racionalni ni onaj iz tradicije, da je Ibn Arebi bio veliki šejh, stožer onih koji su dosegli spoznaju (*kutbu l-'arifin*) i imam sljedbenika tevhida, već da se, suprotno tome, u njegovim djelima nalazi mnogo riječi koje su protivne šerijatu i koje se ne mogu nikako protumačiti na pozitivan način (*te'vil*). Prema tome, nije dovoljno samo to što neki učenjaci imaju pozitivno mišljenje o njemu (to jest Ibn Arebiju). Navodeći primjere Šejhovitih stavova koji se ne mogu protumačiti, El-Husejni tvrdi da je on tvrdio da su *Onaj Čije je postojanje neophodno (vadžibu l-'vudžud)* i *ono čije je postojanje moguće (el-mumkinat)* jedno te isto, te da od njega, budući da je on pečat evlija (*batemu l-'evlija*), i Posljednji Poslanik (*batemu l-'enbija*) i druge evlije traže pomoć. Međutim, očigledno je da u Ibn Arebijevom sistemu nema poistovjećivanja između Bića i stvari: pravi se jasna razlika između Boga i ljudi, a u poređenju vjerovjesništva (*nubuvvet*) i evlijaluka (*velajet*) navodi se da evlija, bez obzira na njegov rang, nikada ne može biti superiorniji od vjerovjesnika.

Opet, prema El-Husejniju, Ibn Arebi se ne može definirati kao potpun (*kamil*) mudžtehid i vrlji (*fadil*) muršid. Razlog za to vidi u činjenici da učenjaci hadisa ne prenose od njega zbog nedostatka povjerenja i stoga ne ispunjava uslove za idžtihad. Tvrdi da osoba koja nije kompetentna u šerijatskim stvarima ili za koju postoje dokazi usmjereni protiv nje ne može biti duhovni vodič (*muršid*), te da su legende i čudesa koje mu se prisposodbljavaju zapravo izmišljene i nisu zasnovane na autentičnim i vjerodostojnim lancima prenosilaca. Međutim, neizbježno je da neko ko ocjenjuje predmetnu temu iz perspektive muhaddisa i ignorira sufijske metode po ovom pitanju dođe do takvog zaključka. El-Husejni nije se mogao suzdržati a da ne kaže da je najpoznatiji učenik Ibn Arebija Sadrudin Konjevi bio veći heretik nego njegov šejh te da su učenjaci koji su cijenili njegove ideje i stavove zapali u zabludu. Međutim, poznata je činjenica da je Mulla Fenari, prvi šejhul-islam Osmanskog Carstva, napisao komentar na Konjevijevo djelo pod nazivom *Miftabu l-'gajb*, te da su Ahmed Ilahi i Kudbuddin-zade Izniki komentirali ovo djelo na zahtjev sultana Mehmeda Fatiha.

El-Husejni, gledajući na predmetno pitanje iz te perspektive, vjeruje da su oni koji poriču Ibn Arebija preuzeli na sebe veliku dužnost da brane vjeru i štite muslimane od ideja onih koji su zapali u herezu i bezboštvo. U skladu s tim, sultan osobu koja to učini ne može kazniti, jer ona nije pogriješila i zapala u zabludu, kako je to rekao šejhul-islam. Da sultan napravi takvu grešku, našao bi se u gorjoj situaciji od halife Me'muna koji je rekao da je Kur'an stvoren, i pozvao bi ljude na krivovjerje i herezu.

³⁵ Kur'an, 17:36.

S druge strane, El-Husejni je mišljenja da su riječi Ibn Arebija iz njegovih djela koje su teško razumljive i zatvorene za one koji slijede vanjsko značenje (*ehlu 'z-zahir*) trik i obmana i način kojim se on koristi da bi skrio vlastite lažne ideje. Stoga, kazati da djela kao što su *Fususul-hikem* i *El-Futubatu 'l-mekkiyye* mogu razumjeti samo stručnjaci nije ništa drugo doli obmana. Jer, po njemu, nepotrebno je gledati na istinitost unutrašnjih značenja riječi koje su po svojoj vanjštini vidno i jasno bogohulne.³⁶

*

Zaključci do kojih su u svojim fetvama došli oni koji Ibn Arebija brane od kritika sličnih navedenim mogu se navesti na sljedeći način:

1. Ibn Arebi je kao šejh i znanjem i duhovnim stanjem te kao imam, predvodnik onih koji su spoznali zbilju (*ehlu 'l-hakikat*), iskusio i živio pitanja tesavvufa u svakom aspektu. Zbog svog znanja iz vjerskih nauka, on je mudžtehid; zbog svojih djela i stanja, on je učitelj sljedbenika tarikata, vođa predvodnika tevhide i šejh šejhova (*šejhu al-šujub*). On je posjednik i stečenih (*kasbi*) i od Boga darovanih (*vehbi*) znanja. On je od dobrih (*ahjar*) i čestitih (*ebrar*) i posjednik je božanskih tajni i izvora božanskih svjetala. On je stub i stožer (*kutb*) svog vremena, predvodnik Pravog puta i sunce islama. Njegova vrijednost i veličina su preveliki da bi se mogli izraziti. Njegov duhovni kapacitet i moć (*tesarruf*) te njegove dove sežu do sedmoga neba i ispunjavaju horizonte. Podsjeća na ogroman oblak na koji vjetrovi ne mogu utjecati, na ogromno more bez obala.
2. Šejhova djela neiscrpno su blago i puna su božanskih dragulja. Samo oni koji imaju ispravno vjerovanje i koji posjeduju kapacitet za znanja iz domena spoznaje mogu čitati i razumjeti ova djela. Nije dozvoljeno da ga čitaju oni koji nisu kompetentni. Niko do sada nije imao priliku pisati knjige slične njegovim djelima. Oni koji čitaju ova djela i proučavaju ih uviđaju kako lahko mogu riješiti teško rješiva pitanja i probleme u domenu vjere.
3. Izrazi koje je Ibn Arebi koristio u svojim djelima ne razlikuju se od riječi prethodnih sufija. Treba uzeti u obzir unutrašnje, a ne spoljašnje, eksplicitno značenje njegovih riječi i izraza. Treba uzeti u obzir njihovo terminološko značenje i tumačiti ih u skladu s tim, zato što sufi je koriste neke od riječi prema njihovim terminološkim značenjima koja su formirali među sobom, dakle, bez upotrebe njihovog doslovnog, vanjskog značenja. Oni koji kritiziraju Šejha zbog stavova u njegovim djelima jesu oni koji ovu činjenicu ignoriraju ili uopće ne razumiju namjeravano značenje. Iz tog razloga, Šejhovi stavovi ne mogu se ocijeniti kao stavovi kojima se podržava *hulul* (inkarnacija ili ovaploćenje) i *ittihad* (sjedinenje s Njim). U stvari, poznato je da u Kur'anu i hadisima ima mnogo alegorijskih izraza u čija očita značenja treba vjerovati i koje je nužno protumačiti.
4. Optuživanje nekoga ko otvoreno, prema vjerskim propisima, ne bogohuli da je bogohulnik, ili onoga čija blasfemija nije dokazana jasnim dokazima, čini bogohulnikom onoga ko upućuje te optužbe. Prema tome, nazivati Ibn Arebija nevjernikom jeste čin bogohuljenja, vrijeđati ga je grijeh, mrziti ga je udaljavanje od Boga, a omalovažavanje njega otpadništvo je od vjere (*ridde*).

³⁶ Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, no. 2680, fol. 71b–74b; U vezi ocjene Kemal-paša-zadeove fetve, vidi također i: Atay, Hüseyin, "İlmî Bir Tenkit Örneği Olarak İbn Kemal Paşazâde'nin Muhyiddin b. Arabî Hakkındaki Fetvası", *Şeyhülislam İbn Kemâl Sempozyumu*, TDV Yay., Ankara, 1989, str. 218–229.

5. S druge strane, nazivati Arebija nevjernikom znači ismijavati i osuđivati sultane, šejhul-islame, kadije, učenjake i sufije koji su vjerovali u njegov evlijaluk. Šejhul Ekber za života je bio poštovan od strane vladara, a to se poštovanje nastavilo i kasnije; njegova su djela čitana i prevedena po nalogu sultana. Naime, prilikom osvajanja Damaska od strane sultana Selima Javuzza pronađen je Šejhov mezar i na njemu su izgrađeni turbe i tekija. Historijska je činjenica da je sultan Murat Treći naložio Nev'iju da prevede *Fususul-bikem* i da je sam dao naziv ovom prijevodu. Osim toga, postoji mnogo učenjaka i sufija koji su vjerovali da je Šejh veliki evlija. Među njima su šejh Tadžuddin b. Atallah, šejh Abdullah el-Jafi'i, šejh Abdulkadir el-Ebbar, Ibn Abdisselam, Ismail eš-Širvani el-'Adžemi, Šihabuddin Ahmed b. Abdilgaffar el-Misri, Ebu Bekr el-Omeri el-'Adžemi, šejh Muhammed b. Davud el-Bazili el-Hamevi, Hafiz Hasan b. Ali b. Džemaliddin b. el-Muhtar, poznatiji kao Ibnu 's-Sujufi, šejh Ahmed b. Kelef, koji živi u Jerusalimu u blizini Akse, Šemsuddin el-Dževdžeri, Kemal eš-Šerifi, šejh Egipta Kadija Zekerija, šazilijski šejh Ahmed b. Atallah el-Iskenderi³⁷, Ali b. Mejmun el-Magribi i od njegovih zastupnika, halifa, Ulvan b. Atije el-Hamevi i Muhammed b. Arrak, šejh Abdulvehhab el-Hindi, Ahmed eš-Šabi i Sejjid Urfe.
6. Čak i kada bi oni koji su osudili Ibn Arebija za nevjeru kasnije pokušali protumačiti ono što su izrekli o Šejhu, to im ne bi bilo prihvaćeno. Moraju se pokajati zbog onoga što su uradili i osjetiti žal. Ako budu insistirali na svojim optužbama, njihovo svjedočenje neće biti prihvaćeno i izgubit će kredibilitet. Međutim, njima nije dovoljno samo da se pokaju zato što su oklevetali Šejha, potvrdili ga i narušili pravo Božijega roba.
7. Oni koji optužuju Ibn Arebija za bogohuljenje i herezu misle da je to što čine ibadet. Međutim, ono što rade nije ništa drugo doli grijeh pod maskom bogougodnoga djela. Naprotiv, svojim ponašanjem oni zapadaju u nevjerstvo i zabludu i izlaze izvan kruga islama. Ne samo da su uništili vlastite duše, već su potpali pod prijetnju iz kudsija hadisa: "Onome ko bude neprijateljski nastrojen prema Mom evliji Ja ću objaviti rat." Pošto su pristaše šejtana, na sebe navlače gnjev Allaha i Njegovog Poslanika i lišeni su božanske milosti.
8. Ove osobe koje se pretvaraju da su propovjednici, vaizi, i koji su zaokupljeni greškama drugih dok i sami plivaju po grijehu i zlu, ispunjene su prezirom i mržnjom. Razlog zašto kritikuju Šejha jeste želja da se istaknu i steknu slavu i dunjaluk. One također misle da na taj način imaju priliku omalovažiti pristalice tesavvufa. Međutim, te su osobe bezumna gomila, masa, koja nema udio u znanju i mudrosti, plivaju u tami neznanja, mijenjaju značenje ajeta i hadisa i pričaju ljudima izmišljene priče kao da su istina.
9. I oni koji slušaju takve propovjednike, vaize, isto tako misle da čine nešto dobro i da će za to postići nagradu. Međutim, pošto nemaju znanja o Šejhu, daleko su od mogućnosti utvrđivanja da li je ono što propovjednici govore istina ili ne. Posljedično tome, najbolje što mogu učiniti je da se drže podalje od takvih propovjednika i tako izbjegnu da budu njihovi saučesnici i da ih zatekne ono što bi ih trebalo u tom slučaju zateći.
10. Dužnost vlasti je da takvim osobama ne daju priliku, da ih spriječe da propovijedaju i savjetuju javnost te da im odrede prema vjeri i običajima potrebnu kaznu.

³⁷ Šejh Tadžuddin b. Atallah i šazilijski šejh Ahmed b. Atallah el-Iskenderi su jedna te ista osoba (op. prev.)

Izvori i literatura

- Atay, Hüseyin, "İlmî Bir Tenkit Örneği Olarak İbn Kemal Paşazâde'nin Muhyiddin b. Arabî Hakkındaki Fetvası", *Şeyhülislam İbn Kemâl Sempozyumu*, TDV, Ankara 1989.
- Ensârî, Ebû Yahya Zekerîya, *Esna'l-metâlib şerhu ravzi't-tâlib*, (tah. M. Muhammed Tamir), Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1422/2001.
- İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, Müessesetü'l-âlemî, Beyrut, 1986.
- İbnü'l-İmâd, *Şezâratü'z-zeheb fi abbâri men zeheb*, (tah. Abdulkâdir Arnaut-Mahmud Arnaut), Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 1991.
- Kandemir, M. Yaşar, "İbn Hacer el-Askalânî", DİA, c. XIX, str. 514-531.
- Karahan, Abdulkadir, "Suyûtî", DİA, c. XI, str. 258-263.
- Kılıç, Hulûsi, "Firûzâbâdî", DİA, c. XIII, str. 142-145.
- Nevevî, Ebû Zekerîyya Yahya b. Şeref, *Ravzatü't-tâlibin*, (tah. A. Ahmed Abdülmevcüd-A. Muhammed Muavvaz), Dâru Âlemi'l-Kütüb, Beyrut, 1423/2003.
- Osman Yahya, *Histoire Et Classification De L'OEuvre D'Ibn Arabî*, Institut Français De Damas, Damas, 1994.
- Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1318, vr. 204a-213a; nr. 3743 vr. 12b; 3565, vr. 2b; Hacı Mahmud Efendi, nr. 2415, vr. 164b-165a; nr. 2680, vr. 71b-74b; Fatih nr. 5376, vr. 117b-118b; Lâleli, nr. 1512, vr. 53a; Nâfız Paşa, nr. 685, vr. 2b-5b; Hâlet Efendi, nr. 271, vr. 33b-34a.
- Tahrâlî, Mustafa, "Muhyiddin İbn Arabî ve Türkiye Tesirleri", Endülü's'ten İspanya'ya, TDV, Ankara 1996, str. 69-78.
- Turan, Şerafettin, "Kemalpaşazâde", DİA, c. XXV, str. 238-240.
- Yavuz, Yusuf Şevki, "Beyzâvî", DİA, c. VI, str. 100-103.
- Zehebî, Hâfız Şemseddin Muhammed b. Ahmed, *Mizânü'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, (tah. A. Muhammed Muavvaz-A. Ahmed Abdülmevcüd), Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1416/1995.

Abstract

Fatwas defending Ibn Arabi

Abdurrezzak Tek

Generally speaking, there are three views of Ibn Arabi, which have emerged since the time of his life. There are those who accept and affirm the Sheikh's greatness, those who accuse him of going astray (*dalâla*) and of blasphemy (*kufr*), and those who do not make any comments about him and who remain silent. This study examines the fatwas issued by the first group and defends Ibn Arabi from those who accused him of going astray and of blasphemy.

Keywords: Ibn Arabi, fatwa, defense